

**Σχολικές Δραστηριότητες
Εργαστήριο Βιωματικής Εκπαίδευσης
Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας**

Εκπαίδευση που εστιάζει στον ήχο

**Προτάσεις και πρακτικές
για Σχολικές Δραστηριότητες και Προγράμματα**

Επιμόρφωση Εισαγωγής

**Έκδοση Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας
ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2017**

Εκπαίδευση που εστιάζει στον ήχο
Προτάσεις και πρακτικές για σχολικές δραστηριότητες και προγράμματα
Επιμόρφωση Εισαγωγής

ISBN: 978-960-88469-8-2

© 2017 Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας

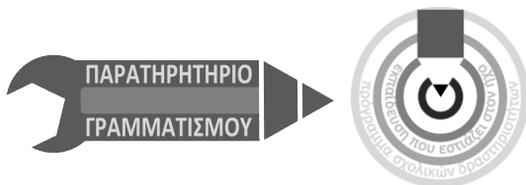
Διευθυντής Π. Ε. Μεσσηνίας: Δημήτριος Ι. Οικονομόπουλος, Δάσκαλος

Συγγραφή / Επιμέλεια: Δημήτρης Σαρρής, Υπ. Σχολικών Δραστηριοτήτων Δ. Π. Ε. Μεσσηνίας

Πρώτη Έκδοση: Μάιος 2017.

Το εγχειρίδιο «Εκπαίδευση που εστιάζει στον ήχο» δημιουργήθηκε στα πλαίσια των επιμορφώσεων για της Σχολικές Δραστηριότητες τη χρονιά 2016-2017 στην Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας και αποτελεί ειδικότερη έκδοση του Εργαστηρίου Βιωματικής Εκπαίδευσης της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας. Διατίθεται στη Βιβλιοθήκη Σχολικών Δραστηριοτήτων (Διοικητήριο, 6^{ος} όροφος, Καλαμάτα Τ.Κ. 24 131, τηλ.: +30 2721361484, email:messinia@sch.gr).

Κάθε μορφής, έκτασης και παραλλαγής αναπαραγωγή, αναμετάδοση και χρήση, μέρους ή όλου, επιτρέπεται με έγγραφη άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ:

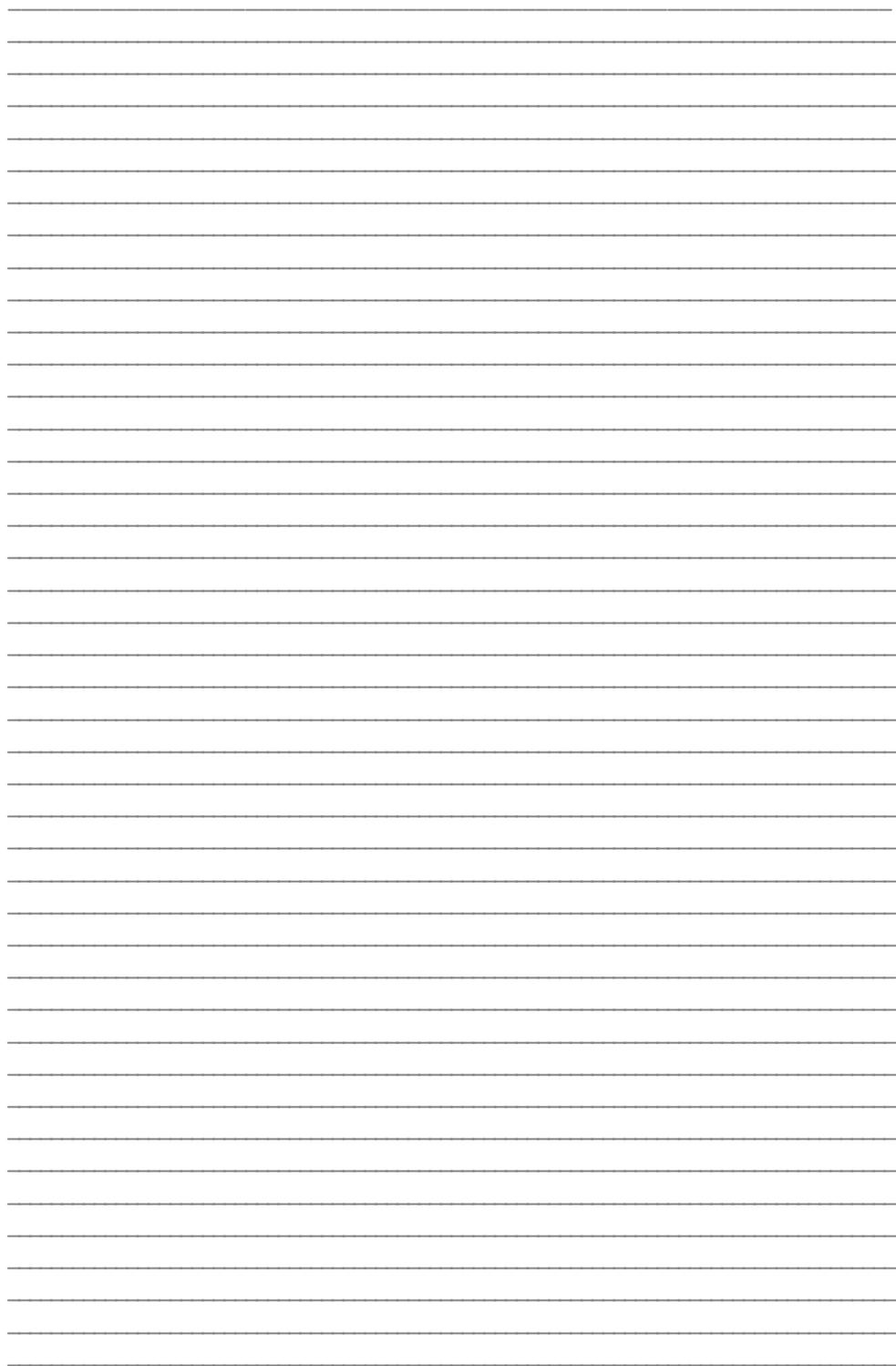
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΟΥ ΕΣΤΙΑΖΕΙ ΣΤΟΝ ΗΧΟ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Δημήτρης Κ. Σαρρής, *Εκπαιδευτικός Μουσικής,*
Υπεύθυνος Σχολικών Δραστηριοτήτων Διεύθυνσης Π. Ε. Μεσσηνίας
email: messinia@sch.gr

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Εισαγωγικά: Σχολικές Δραστηριότητες και Ήχος 7

- 1.1. Οι γενικές χρήσεις του ήχου στην Εκπαίδευση 8
 - 1.2. Νεότερες χρήσεις του ήχου στην Εκπαίδευση 9
 - 1.3. Ηχοϊστορίες 10
 - 1.4. Ηχοζωγραφίες 11
 - 1.5. Μη συμβατικές παρτιτούρες 12
 - 1.6. Δραστηριότητες Ακρόασης Ηχητικών Περιβαλλόντων 13
 - 1.7. Ορχήστρα και Οργανοπαικτική 14
 - 1.7.1. Σχολικά Μουσικά Όργανα 14
 - 1.7.2. Σωματικά Κρουστά (body percussion) 15
 - 1.7.3. Ηχητικά αντικείμενα 16
 - 1.8. Άλλες καινοτόμες ιδέες 17
- Σύνοψη Κεφαλαίου 1 18**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Το εργαλείο μας: «ο γραμματισμός» 19

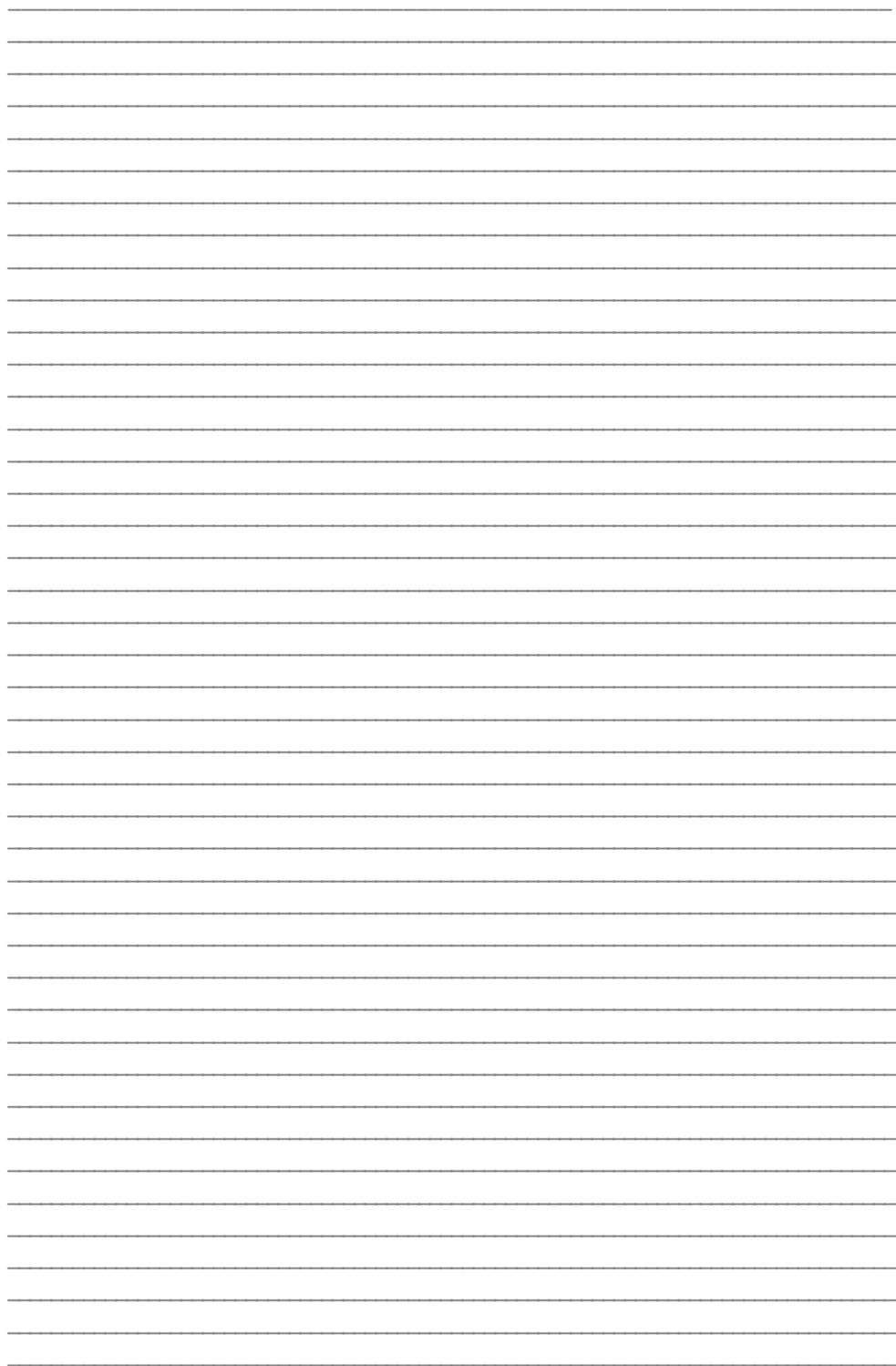
- 2.1. Γιατί «γραμματισμός»; 20
 - 2.1.1. Γενικά 20
 - 2.1.2. Ειδικά 21
 - 2.2. Μετρώντας τον ήχο 22
 - 2.2.1. Γενικά 22
 - 2.2.2. Συχνότητα 23
 - 2.2.3. Ένταση 24
 - 2.2.4. Διάρκεια 25
 - 2.2.5. Χροιά 26
 - 2.3. Καταγράφοντας τον ήχο 27
 - 2.3.1. Απεικονίσεις 27
 - 2.3.2. Μετρήσεις 28
 - 2.3.3. Περιγραφές 29
 - 2.3.4. Κινήσεις 30
 - 2.3.5. Μουσική γραφή 31
 - 2.4. Ήχος - Κοινωνία – Γραμματισμός 32
 - 2.4.1. Γενικά 32
 - 2.4.2. Ειδικά 33
- Σύνοψη Κεφαλαίου 2 34**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Προτάσεις και πρακτικές 35

- 3.1. Γραμματισμοί σχετικοί με τον ήχο και τη μουσική 36
 - 3.2. Για να αναπτυχθεί ο Ακουστικός Γραμματισμός 38
 - 3.3. Για να αναπτυχθεί ο Οργανολογικός Γραμματισμός 40
 - 3.4. Για να αναπτυχθεί ο Ρυθμικός Γραμματισμός 42
 - 3.5. Για να αναπτυχθεί ο Μορφολογικός Γραμματισμός 43
 - 3.6. Για να αναπτυχθεί ο Κοινωνικο-ηχητικός Γραμματισμός 44
- Σύνοψη Κεφαλαίου 3 47**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Αντί συμπερασμάτων: ο Κύριος Ήχος και η Κυρία Μουσική 48

- 4.1. Γενικά στοιχεία 49
 - 4.1.1. Ήχος και Εκπαίδευση 49
 - 4.1.2. Μουσική και Εκπαίδευση 50
- 4.3. Γνωρίζοντας τον Κύριο Ήχο 51
- 4.4. Γνωρίζοντας την Κυρία Μουσική 52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

Εισαγωγικά:

Σχολικές Δραστηριότητες και Ήχος

Στόχος του Κεφαλαίου 1 ...

...είναι να γίνουν κατανοητές βασικές δραστηριότητες για τον ήχο στην Εκπαίδευση.

Το κεφάλαιο θα πρέπει να λειτουργήσει ως:

- πηγή για να γίνουν κατανοητά τα περιγράμματα των δραστηριοτήτων
- αφορμή για περισσότερο διάβασμα και ενασχόληση στο θέμα που ενδιαφέρει τον εκπαιδευτικό όταν διοργανωθεί η δραστηριότητα.

1.1. Οι γενικές χρήσεις του ήχου στην Εκπαίδευση

- Οι Σχολικές Δραστηριότητες αποτελούν ένα **πεδίο πολύ πρόσφορο** για συνδυασμό με θέματα που σχετίζονται με τον ήχο.
- Μερικές **«παραδοσιακές» γενικές χρήσεις του ήχου** στις Σχολικές Δραστηριότητες είναι
 - η χρήση μουσικής,
 - η χρήση ηχητικών και οπτικοακουστικών ψηφιακών αρχείων και μέσων,
 - το τραγούδι, οι σχολικές χορωδίες και καλλιτεχνικές ομάδες,
 - η χρήση ενός ή περισσότερων μουσικών οργάνων σε δρώμενα και παραστάσεις και
 - η γενικότερη συνεργασία της Παιδαγωγικής Ομάδας με τον/την Εκπαιδευτικό Μουσικής.

1.2. Νεότερες χρήσεις του ήχου στην Εκπαίδευση

- Ωστόσο, ο εικοστός αιώνας έδωσε στην Εκπαίδευση **καινούργια - νεότερα - εργαλεία σε σχέση με τον ήχο**, απλά και αποτελεσματικά, όπως είναι:
 - οι ηχοϊστορίες,
 - οι ηχοζωγραφίες,
 - οι μη συμβατικές παρτιτούρες,
 - οι περίπατοι ακρόασης αλλά και η στατική παρατήρηση ηχητικών περιβαλλόντων
 - τα σχολικά μουσικά όργανα, τα σωματικά κρουστά, τα ηχητικά αντικείμενα και
 - άλλες καινοτόμες ιδέες αξιοποίησης του ήχου στην Εκπαίδευση.

1.3. Ηχοϊστορίες

- Οι **ηχοϊστορίες** είναι αφηγήσεις κάθε μορφής, με βάση παραμύθια, λογοτεχνία, έργα που συνέγραψαν οι μαθητές/τριες και άλλα κείμενα, όπου οι μαθητές/τριες αναπαριστούν τους ήχους της δράσης
 - είτε με μουσικά όργανα,
 - είτε με ηχητικά αντικείμενα,
 - είτε με ήχους και φωνές από το σώμα τους.
- Οι ηχοϊστορίες:
 - καλλιεργούν την φαντασία των παιδιών, ιδιαίτερα την **ακουστική φαντασία**, την ικανότητα να ανακαλούν αλλά και να φαντάζονται ήχους.
 - καλλιεργούν τις δημιουργικές και μουσικοσυνθετικές δεξιότητες των παιδιών, δίνοντάς τους **αυτοπεποίθηση** για να εισαχθούν στον κόσμο της μουσικής και του ήχου.
 - αναπτύσσουν δεξιότητες όπως **κινητικές, συντονισμού και χωρικής αντίληψης**, καθώς τα παιδιά καλούνται να παράγουν ήχους με τα χέρια τους και να αναπαραστήσουν ηχητικά τοπία στο χώρο.
 - συμβάλλουν στη μάθηση γιατί καθιστούν τα κείμενα που χρησιμοποιούνται πιο ελκυστικά και παρουσιάζουν τα γεγονότα **περισσότερο βιωματικά**.

1.4. Ηχοζωγραφιές

- Οι ηχοζωγραφιές είναι ζωγραφιές στις οποίες δίνεται **έμφαση στην απεικόνιση των ήχων** που υπάρχουν στο εικονιζόμενο τοπίο, στην εικονιζόμενη σκηνή. Χρησιμοποιούνται μέθοδοι που μοιάζουν αρκετά με τις ηχητικές αναπαραστάσεις των κόμικς, όπως καμπύλες και γραμμές που δείχνουν ηχητικά κύματα, κίνηση και γράμματα σε ειδικές «εικαστικές γραμματοσειρές», για λέξεις όπως «μπαμ», «ζζζζζζ», «χρρρρρ», «ντουπ» κ.λπ. που καταγράφουν ήχους.
- Οι ηχοζωγραφιές:
 - εκτός από οφέλη στη φαντασία και τη δημιουργικότητα των παιδιών, παρέχουν δεξιότητες παρατήρησης, ακουστικής μνήμης και γενικότερης **εγρήγορης** στα ηχητικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος.
 - Καλλιεργούν ιδιαίτερα δεξιότητες χωρικής κατανόησης και μεταφοράς με **αναλογίες και κλίμακα** στην ίδια λογική που λειτουργούν οι χάρτες.
 - Παράλληλα οι ηχοζωγραφιές που φτιάχνουν τα παιδιά μπορούν να λειτουργήσουν ως «**παρτιτούρες**», όπου η ομάδα θα διασκορπιστεί στο χώρο, κατ' αναλογία με τις θέσεις των ήχων στην ηχοζωγραφιά και θα «εκτελέσει» ως μουσική το ηχητικό τοπίο ή τη σκηνή που καταγράφει η ηχοζωγραφιά.

1.5. Μη συμβατικές παρτιτούρες

- Οι μη συμβατικές παρτιτούρες είναι **εναλλακτικές οπτικές δημιουργίες καταγραφής μουσικής**, όπου με μέσα όπως σχήματα, χρώματα, διατάξεις, κείμενα, μικτές τεχνικές και άλλες εικαστικές ιδέες καταγράφονται οι ήχοι, οι μελωδίες και γενικά οι συνθετικές οδηγίες και που επιθυμεί ο/η δημιουργός. Χρησιμοποιούν τόσο στο μάθημα της Μουσικής όσο και στον ευρύτερο οπτικοακουστικό γραμματισμό των μαθητών με διάφορες αφορμές.
- Οι μη συμβατικές παρτιτούρες:
 - εκτός από οφέλη στη μουσική, ρυθμική, μελωδική, ηχητική εκπαίδευση των παιδιών, παρέχουν γενικότερες **δεξιότητες οπτικής και ζωγραφικής έκφρασης** ιδιαίτερα σε σχέση με τον κόσμο των ήχων και της μουσικής.
 - Προσφέρονται για καλλιέργεια της μουσικής έκφρασης και επικοινωνίας ιδιαίτερα αν αξιοποιηθούν στο **πλαίσιο μιας ομάδας** που «εκτελεί» έργα των μελών της.
 - Συμβάλλουν, στον σημαντικό για τις ημέρες μας **οπτικοακουστικό γραμματισμό**, ιδιαίτερα στο σημείο που αυτός συνδυάζεται με τον γραμματισμό στα μέσα και το γραμματισμό στις νέες τεχνολογίες.

1.6. Δραστηριότητες Ακρόασης Ηχητικών Περιβαλλόντων

- Οι περίπατοι ακρόασης και η γενικότερη παρατήρηση ηχητικών περιβαλλόντων, είναι μια φαινομενικά απλή διαδικασία όπου τηρώντας σιγή, ακροόμαστε με ανοιχτά ή κλειστά μάτια το περιβάλλον σε βάθος. Παρατηρούμε ήχους που σε άλλη περίπτωση θα περνούσαν απαρατήρητοι και κατανοούμε τον τρόπο που οι ήχοι αυτοί συνθέτουν ένα συγκεκριμένο «ηχητικό τοπίο», ώστε βιώσουμε και να μελετήσουμε πληρέστερα το περιβάλλον που ζούμε.
- Οι δραστηριότητες ακρόασης ηχητικών περιβαλλόντων:
 - εκτός από δεξιότητες ακρόασης και **συνολικής κατανόησης** του περιβάλλοντός μας, συμβάλλουν στην συνειδητοποίηση της **προσωπικής σχέσης με το περιβάλλον**, μέσα από την παράμετρο του ήχου. Οι μαθητές/τριες κατανοούν το ρόλο που οι ίδιοι/ες παίζουν ως ακροατές αλλά και παραγωγοί ήχων στο περιβάλλον τους (σχολικό, οικιακό ή άλλο).
 - Προσφέρονται για την ανάπτυξη της **ενεργούς πολιτότητας** σε θέματα συνύπαρξης των μελών μιας κοινωνίας με αλληλοσεβασμό στους προσωπικούς «ακουστικούς» χώρους.
 - Συμβάλλουν στην κατανόηση **θεμάτων Αγωγής Υγείας** που σχετίζονται με το περιβάλλον και την ανθρώπινη φυσική κατάσταση σε σχέση με τους ήχους του.
 - Αναπτύσσουν το ακουστικό **αισθητικό κριτήριο** και προσφέρονται στην κατανόηση σύγχρονων μορφών μουσικής έκφρασης και επικοινωνίας.

1.7. Ορχήστρα και Οργανοπαικτική

1.7.1. Σχολικά Μουσικά Όργανα

- Τα σχολικά μουσικά όργανα, όπως και τα «σπιτικά (homemade) μουσικά όργανα» κατασκευάζονται με προσιτές τεχνικές και απλά υλικά, κατά κανόνα επαναχρησιμοποιούμενα (συσκευασίες, αναλώσιμα υλικά μιας χρήσης κ.λπ.) και χρησιμοποιούνται με διάφορες τεχνικές στις σχολικές δραστηριότητες ως ηχητικά αντικείμενα ή μουσικά όργανα.
- Τα σχολικά μουσικά όργανα, εκτός από **μουσικές δεξιότητες**, αναπτύσσουν στα παιδιά και **δεξιότητες χειρονακτικές**, συμβάλλουν στην λεπτή κινητικότητα και την ικανότητα χρήσης των υλικών.
 - Προσφέρονται για **μελέτη ποικίλων θεμάτων**, όπως Φυσικής και Ακουστικής, Περιβαλλοντικά (Υλικά και διαχείριση πόρων), Αισθητικής, Πολιτισμού, Ενεργούς Πολιτότητας και άλλα, στο πλαίσιο διαθεματικών προσεγγίσεων.
 - Προσφέρονται για **ομαδικές δραστηριότητες** ορχήστρας, με πολλές προεκτάσεις αξιοποίησης σε θέματα συμπεριφοράς, κοινωνικότητας, ακρόασης και υπεύθυνης επικοινωνίας με τα άλλα μέλη της κοινότητας, αν αξιοποιηθούν σε ένα πλαίσιο ομαδικών δραστηριοτήτων.

1.7.2. Σωματικά Κρουστά (body percussion)

- Τα σωματικά κρουστά, είναι η πανάρχαια τέχνη και τεχνική του ανθρώπου να παράγει ήχους με το σώμα του, είτε κρούοντάς το, είτε με πνεύση (φύσημα), είτε με χτύπημα σε καθημερινές επιφάνειες, κυρίως το έδαφος – πάτωμα, με τα πόδια, δημιουργώντας μουσική και σε συνδυασμό με τραγούδι, άλλα όργανα και ηχητικές πηγές, όπου στις μέρες μας έχει πολλές εφαρμογές και μορφές στην τέχνη και την εκπαίδευση.
- Τα σωματικά κρουστά εκτός από **μουσικές δεξιότητες**, **δεξιότητες χειρονακτικές**, και φυσική άσκηση, αποτελούν μια μουσικο-χορευτική μορφή τέχνης άμεση και προσιτή.
 - Είναι ένα μέσο που αν αξιοποιηθεί με φαντασία και δημιουργικότητα βρίσκει **εφαρμογές οπουδήποτε** και προσφέρεται για διεπιστημονικές αλλά και διαθεματικές προσεγγίσεις, που συνδέουν το ανθρώπινο σώμα με το περιβάλλον και τα πράγματα.
 - Προσφέρονται για **ομαδικές δραστηριότητες** ορχήστρας, σα να είχαμε μουσικά όργανα, με πολλές προεκτάσεις αξιοποίησης σε θέματα συμπεριφοράς, κοινωνικότητας, ακρόασης και υπεύθυνης επικοινωνίας με τα άλλα μέλη της κοινότητας, αν αξιοποιηθούν σε ένα πλαίσιο ομαδικών δραστηριοτήτων.

1.7.3. Ηχητικά αντικείμενα

- Τα ηχητικά αντικείμενα, είναι πράγματα της καθημερινότητας που αξιοποιούνται πολιτισμικά μέσω κάποιου ήχου που παράγουν και μπορεί να είναι αντικείμενα της καθημερινότητας, κομμάτια υλικών, μέρη του περιβάλλοντός μας, ακόμη και μουσικά όργανα που αντιμετωπίζονται «μη-συμβατικά», ως αντικείμενα κι αυτά.
- Τα ηχητικά αντικείμενα, όπως και τα μουσικά όργανα, εκτός από **μουσικές δεξιότητες**, αναπτύσσουν στα παιδιά και **δεξιότητες χειρονακτικές**, συμβάλλουν στην λεπτή κινητικότητα και την ικανότητα χρήσης των υλικών.
 - Προσφέρονται για **μελέτη ποικίλων θεμάτων**, όπως Φυσικής και Ακουστικής, Περιβαλλοντικά (Υλικά και διαχείριση πόρων), Αισθητικής, Πολιτισμού, Ενεργούς Πολιτότητας και άλλα, στο πλαίσιο διαθεματικών προσεγγίσεων.
 - Προσφέρονται για **ομαδικές δραστηριότητες** ορχήστρας, με πολλές προεκτάσεις αξιοποίησης σε θέματα συμπεριφοράς, κοινωνικότητας, ακρόασης και υπεύθυνης επικοινωνίας με τα άλλα μέλη της κοινότητας, αν αξιοποιηθούν σε ένα πλαίσιο ομαδικών δραστηριοτήτων.

1.8. Άλλες καινοτόμες ιδέες

Άλλες καινοτόμες ιδέες αξιοποίησης του ήχου στην εκπαίδευση μπορεί να σχετίζονται με:

- **Εφαρμογές των Τ.Π.Ε.**, όπως λογισμικά, εφαρμογές σε φορητές ψηφιακές συσκευές διαφόρων τύπων, βιντεοσκοπήσεις και αναλύσεις – συνθέσεις των βίντεο, και άλλα.
- **Διαθεματικές προσεγγίσεις**, όπου οι ιδέες και τα μέσα προκύπτουν από τις ιδιαιτερότητες του κάθε διδακτικού αντικειμένου και μέσα από κείμενα, πειράματα, παρατηρήσεις, ιστορικές αναφορές, αναζήτηση πληροφοριών, δημιουργία λογισμικών, φυσικών δραστηριοτήτων, δημιουργίας έργων και κατασκευών κ.λπ.
- **Ανάπτυξη προγραμμάτων και υποδομών**, όπως σχολικά μουσεία, εκθέσεις και συλλογές, αρχείων διαφόρων τύπων αρχείων, εργαστηρίων, δικτύων και ομάδων εργασίας.
- **Διοργάνωση εκπαιδευτικών επισκέψεων** και θεματικών περιπάτων, σε σχετικούς χώρους, όπως μουσεία, εργαστήρια, σκηνές κ.λπ.
- **Διοργάνωση εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων**, όπου συνδυάζονται μορφές τέχνης και δημιουργικής ομαδικής δράσης με ποικίλους τρόπους.
- **Άλλες ιδέες**, στο πλαίσιο μιας δυναμικά εξελισσόμενης πραγματικότητας, την οποία ακολουθεί και μελετά η Εκπαίδευση.

Σύνοψη κεφαλαίου 1

- Ο/Η Εκπαιδευτικός έχει πολλά «εργαλεία» για τον ήχο και τη μουσική στις σχολικές δραστηριότητες, τα οποία καλό είναι να γνωρίζει περιγραμματακά με τρόπο που να μπορεί να εμβαθύνει όταν έρθει η ώρα της δράσης. Αυτά εκτός από τα ήδη γνωστά και διαδεδομένα που είναι:
 - η χρήση μουσικής,
 - η χρήση ηχητικών και οπτικοακουστικών ψηφιακών αρχείων και μέσων,
 - το τραγούδι, οι σχολικές χορωδίες και καλλιτεχνικές ομάδες,
 - η χρήση ενός ή περισσότερων μουσικών οργάνων σε δρώμενα και παραστάσεις και
 - η γενικότερη συνεργασία της Παιδαγωγικής Ομάδας με τον/την Εκπαιδευτικό Μουσικής,περιλαμβάνουν και σχετικά νεότερες πρακτικές που εφαρμόζονται με περαιτέρω εξειδίκευση όπως:
 - οι ηχοϊστορίες,
 - οι ηχοζωγραφίες,
 - οι μη συμβατικές παρτιτούρες,
 - οι περίπατοι ακρόασης αλλά και η στατική παρατήρηση ηχητικών περιβαλλόντων
 - το παίξιμο μουσικής και ήχων που μπορεί να γίνει με
 - τα σχολικά μουσικά όργανα,
 - τα σωματικά κρουστά,
 - τα ηχητικά αντικείμενα και τέλος,
 - άλλες καινοτόμες ιδέες αξιοποίησης του ήχου στην Εκπαίδευση, όπως:
 - Εφαρμογές των Τ.Π.Ε.
 - Διαθεματικές προσεγγίσεις,
 - Ανάπτυξη προγραμμάτων και υποδομών,
 - Διοργάνωση εκπαιδευτικών επισκέψεων
 - Διοργάνωση εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων
 - Άλλες καινοτόμες ιδέες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

Το εργαλείο μας: «ο γραμματισμός»

- **Στόχος του Κεφαλαίου 2 ...**
...είναι να εξηγηθεί σύντομα η σύγχρονη εκπαιδευτική χρήση του «γραμματισμού», προκειμένου να γίνουν κατανοητές βασικές πτυχές των σχολικών δραστηριοτήτων μιας εκπαίδευσης που εστιάζει στον Ήχο.
- Ο/Η Εκπαιδευτικός θα λάβει γενικές κατευθύνσεις για τον γραμματισμό του ήχου και της μουσικής ως βάσεις για να σχεδιάσει μελλοντικά τις δραστηριότητές του/της.

2.1. Γιατί «γραμματισμός»;

2.1.1. Γενικά

- Ο γραμματισμός, αποδίδει το «literacy», που έχει μεταφραστεί επίσης ως «εγγραμματισμός», «αλφαβητισμός», «εγγραματοσύνη» και «παιδεία» και αποτελεί ένα επιστημονικό πεδίο που **τα τελευταία χρόνια έχει λάβει νέες διαστάσεις**.
- Ενώ παλιά σήμαινε ικανότητες γραφής και ανάγνωσης, γνώση ή άγνοια του αλφαβήτου, σήμερα σημαίνει ικανότητες κατανόησης και **«επιβίωσης» σε περιβάλλοντα οργανωμένα** στη λογική του αλφαβήτου, σε εγγράμματα περιβάλλοντα, με δικά τους «αλφαβητάρια».
- Όπου υπάρχει η δυνατότητα για ένα «αλφαβητάρι», εκεί υπάρχει και ο «νέος» γραμματισμός. Τα σύγχρονα αυτά «αλφαβητάρια λέξεων» έχουν πολλές θεματικές και μας υποδεικνύουν **πολλούς γραμματισμούς** (αλφαβητάρι του περιβάλλοντος, της υγιεινής, της μουσικής, της επιστήμης κ.λπ.).
- Τα ζητήματα που εξετάζουν οι «νέες σπουδές στο γραμματισμό», αφορούν σε κριτικά ερωτήματα όπως: Ποιες εγγράμματα πρακτικές γίνονται; Τί σκοπό έχουν; Τί πιστευτούμε ότι εξυπηρετούν και τί πραγματικά εξυπηρετούν; **Τί βρίσκεται πίσω από την χρήση της «δύναμης» της αλφαβητικής λογικής;**

2.1.2. (Γιατί «γραμματισμός»;) Ειδικά

- Υπάρχουν «αλφαβητάρια λέξεων» για το θέμα που μας ενδιαφέρει;
Αν ναι, ποιός γράφει τα γράφει, αν όχι ποιος πρέπει να τα γράψει;
Με ποιες προτεραιότητες, ποιες αξίες, **ποιες σκοπιμότητες;**
- Ποιος αποκτά ή ποιος πρέπει να αποκτά **ισχύ, πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα** μέσα από τους τρόπους χρήσης των «αλφαβηταριών» και των κόσμων που περιγράφουν;
- Τελικός μας σκοπός είναι κάθε γραμματισμός να είναι ένα σύνολο δεξιοτήτων λειτουργικών που μας καθιστούν ικανούς/ες για δράση, αλλά και ένα σύνολο **ικανοτήτων κριτικής σκέψης και δράσης.**
- Ο Ήχος, που αποτελεί επίσης ένα μέσο άσκησης επιρροής, σκοπιμοτήτων, που επιδρά στη ζωή μας και εκφράζει θέσεις ισχύος ή αδυναμίας, έχει το δικό του πεδίο μελέτης του **γραμματισμού του ήχου και της μουσικής.**
- Γι' αυτό ο γραμματισμός θα είναι το **αναλυτικό εργαλείο** μας στο κεφάλαιό αυτό, ώστε να κατανοήσουμε τον τρόπο που μπορούμε να εισάγουμε τον Ήχο στην Εκπαίδευση προς επίτευξη οποιουδήποτε εκπαιδευτικού στόχου έχουμε βάλει.

2.2. Μετρώντας τον Ήχο

2.2.1. Γενικά

Στο πνεύμα της γενικότερης επινόησης μετρήσεων και κατατάξεων των πάντων που έφερε η ανάπτυξη της επιστήμης με τη σύγχρονη έννοια, έχουν δημιουργηθεί τρόποι και μονάδες μέτρησης και για τον ήχο, όπως είναι

- η μέτρηση της **συχνότητας** με τα Hertz (Hz), αντικατοπτριζόμενοι και σε «νότες» της ευρωπαϊκής μουσικής («μεσαίο la του πιάνου: 440Hz), όπου ονομάζεται «τονικό ύψος»,

- η μέτρηση της **διάρκειας** με μονάδες μέτρησης χρόνου (min, sec κ.λπ.) ή μετρήσεις μουσικής (π.χ. ευρωπαϊκής σημειογραφίας όπου ορίζονται πόσοι χρόνοι αντιστοιχούν στο λεπτό)

- η μέτρηση της **έντασης** με τα Decibel (Db) και την ενέργεια (Watt – W) των ηχητικών πηγών, ενώ στην ευρωπαϊκή σημειογραφία ακολουθεί μια κλίμακα από το πολύ σιγανό (molto pianissimo – ppp) ως το πολύ δυνατό (molto fortissimo – fff),

- η μετρική αποτύπωση της **θέσης** της ηχητικής πηγής με χάρτες κάθε μορφής, που αποτυπώνουν ένα χώρο, και άλλων σημειογραφίας, που σε κάποιες περιπτώσεις μεταφέρεται και στις αναπαραγωγές των ηχείων (balance Right – Left – Front – Back, panoramic, stereo, surround, stage plan κ.λπ.),

- οι διαφόρων μορφών κυματικές αναλύσεις που αφορούν σε θέματα **χρωιάς**, με στατικά ή κινούμενα διαγράμματα καμπυλών, ορών και κοιλάδων, χρωματικών απεικονίσεων και πολλών μορφών καταγραφής αναλυτικά των «αρμονικών», των συχνοτήτων (όπως συμβαίνει σε εφαρμογές «equalizer») κ.λπ.

- σε διαφόρων άλλων μορφών χρηστικές, στατιστικές και άλλες αναλύσεις και καταγραφές.

2.2.2. Συχνότητα

• Η μέτρηση της συχνότητας του ήχου αφορά σε μία κυρίαρχη «αρμονική ταλάντωση», σε αυτή δηλαδή την κυματομορφή του ήχου που το προσδίδει μια «νότα», αντιληπτή από το ανθρώπινο αυτί, η οποία δεν είναι απαραίτητο να υπάρχει πάντα, οπότε καταφεύγουμε σε μέτρηση της έντασης διαφόρων κομβικών συχνοτήτων του ήχου, π.χ. ανά 50 ή 100 Hertz. Μερικές παρατηρήσεις για να κατανοήσουμε την έννοια της συχνότητας είναι οι εξής:

- Τα μουσικά όργανα είναι κατά κανόνα φτιαγμένα ώστε στον ήχο τους να υπάρχει κυρίαρχη συχνότητα, που να τους προσδίδει νότα/ες οπότε χαρακτηρίζονται ως «μελωδικά όργανα».

- Ωστόσο υπάρχουν και μουσικά όργανα που παράγουν πολλές συχνότητες μαζί και καμία δεν κυριαρχεί, όπως είναι το πιατίνι (κύμβαλο) και διάφορα κρουστά που δεν είναι «μελωδικά».

- Αντίθετα υπάρχει ένα «όργανο» που παράγει μία και μόνη συχνότητα και είναι το «διαπασών», που χρησιμοποιούν οι μουσικοί για να χορδίζουν αλλά και οι Ω.Ρ.Λ. για να διαγνώσουν ζητήματα σχετικά με την ακοή μας.

- Μια συσκευή με «μοτέρ», βενζινοκίνητο, ηλεκτρικό ή άλλο, που παράγει θόρυβο, συνήθως έχει μια ξεκάθαρη συχνότητα σαν μουσικό όργανο, συναρτημένη με τις «στροφές» που παίρνει. Με την έννοια αυτή με τα μοτέρ μπορούμε να «παίξουμε μουσική», αν ελέγχουμε άμεσα τις στροφές που παίρνουν.

- Το ανθρώπινο αυτί ακούει περίπου συχνότητες από 20 ως 20.000 ταλαντώσεων το δευτερόλεπτο (Hz). Όμως το αυτί ακούει συχνότητες ανάλογα την κατασκευή του. Αν υπήρχε ένα αυτί «αργό» και «τεράστιο» θα μπορούσε να ακούσει τη συχνότητα της γης που είναι μία κίνηση («αντί ταλάντωσης») ανά 24 ώρες, δηλαδή 0,00001157407 Hz (1/86.400'' που είναι η μέρα (24x60x60))

2.2.3. Ένταση

• Η μέτρηση της έντασης αφορά σε μία αθροιστική μέτρηση ενός ήχου κατά κανόνα σε Decibel (Db) που μετριέται σε κάποια απόσταση από την ηχητική πηγή ή μπροστά στην ηχητική πηγή, όπου η ένταση είναι η μέγιστη, αφού δεν έχει μεσολαβήσει η απόσταση, τα παρεμβαλλόμενα υλικά και η ανάλογη εξασθένηση του ήχου. Μερικές παρατηρήσεις για να κατανοήσουμε την έννοια της έντασης είναι οι εξής:

- Η ένταση μετριέται αντικειμενικά με συσκευές μέτρησης έντασης, που είναι πλέον και πολύ προσιτές ως εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα, μετατρέποντας το «android» κινητό μας σε ηχόμετρο!

- Η ένταση προσδιορίζεται υποκειμενικά και από το ανθρώπινο αυτί, αλλά χρειάζεται εμπειρία, γιατί στις υψηλές εντάσεις το αυτί φροντίζει να «χαλαρώνει», μεταφέροντας λιγότερη πίεση στο εσωτερικό του για προστασία, οπότε, η αντίληψη της έντασης αλλοιώνεται.

- Μια κατά προσέγγιση κλίμακα με παραδείγματα:
20db Μακρινό θρόισμα φύλλων, 30db Ψίθυρος, 40db Ησυχία Βιβλιοθήκης, 50db, Μέτρια Βροχόπτωση, 60db Ανθρώπινη Ομιλία, 70db Κίνηση δρόμου, Ηλεκτρικές συσκευές, 80db Κανονικό Ξυπνητήρι, 90db Εργαλεία με κινητήρες (μοτέρ) ισχύος 100db Συρμός Μετρό, 110db Συναυλία με κανονική μικροφωνική, 120db Κινητήρας αεροπλάνου, 130db σκαπτικό κομπρεσέρ 140db Εκπυρσοκρότηση (άμεση ωτική βλάβη)

2.2.4. Διάρκεια

- Η μέτρηση της διάρκειας του ήχου είναι μια τυπική χρονομέτρηση, που μπορεί να καταγράφει και τα διάφορα στάδια του ήχου (αύξηση, μείωση, σβήσιμο κ.λπ.) ωστόσο, όταν μελετάμε τον ήχο σε επίπεδο ηχητικού κύματος η διάρκεια σχετίζεται με το «πλάτος» του κύματος.
- Μερικά παραδείγματα:
 - Ανάλογα τη διάρκεια του κορναρίσματος στο αυτοκίνητο, μεταδίδουμε διαφορετικά μηνύματα, παρόλο που ο ήχος παραμένει ίδιος στα άλλα του χαρακτηριστικά. Κοφτό κορναρίσμα μπορεί να σημαίνει επισήμανση προσοχής ή έναν απλό... χαιρετισμό. Παρατεταμένο κορναρίσμα όμως μπορεί να σημαίνει κίνδυνο ζωής ή άμεσα απαιτητή ενέργεια.
 - Μαθητές που καταγράφουν το ηχητικό περιβάλλον μιας περιοχής με δρόμο παρατηρούν τις ώρες αιχμής του θορύβου λόγω κίνησης αυτοκινήτων και τις προσδιορίζουν, π.χ. στις δύο ώρες.
 - Κατά την κατασκευή μιας ταινίας βίντεο, χρειαζόμαστε ένα συγκεκριμένο ήχο για π.χ. 3'' για να καλύψουμε ηχητικά ένα πλάνο αντίστοιχης διάρκειας,
 - Όταν μελετάμε μουσική εκτελούμε το κομμάτι σε πιο αργή ταχύτητα, π.χ. στο μισό από το κανονικό, για να είναι η εκμάθηση πιο αποδοτική και λεπτομερής.

2.2.5. Χροιά

Πρακτικά λέμε ότι «χροιά» του ήχου είναι τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά που μας κάνουν να του αποδίδουμε την ταυτότητά του (για παράδειγμα κάθε άνθρωπος έχει τη δική του χροιά ώστε να καταλαβαίνουμε ποιος είναι από την ομιλία), όμως θεωρητικά η «χροιά» συντίθεται από ένα σύνολο «αρμονικών» συχνοτήτων που επενδύουν την «κύρια» συχνότητα και προσδιορίζονται με κατάλληλες αναλύσεις του ήχου.

- Ανάλογα πόσα διαφορετικά μέρη του μουσικού οργάνου ενεργοποιούνται και δονούνται (π.χ. από τη χορδή) έχουμε και σχετικά πλούσιο ηχητικό αποτέλεσμα. Γι' αυτό οι τεχνίτες/τριες προσπαθούν να παράγουν τα σώματα των οργάνων πλούσιες και πολλές αρμονικές δονήσεις.

- Όταν ηχογραφούμε και αναπαράγουμε έναν ήχο, αναπόφευκτα το αποτέλεσμα αλλοιώνεται και κατά συνέπεια και η χροιά.

- Η χροιά της φωνής μας αλλοιώνεται όταν συμβαίνει κάτι στις φωνητικές χορδές, π.χ. ερεθισμός, γιατί το «σώμα» του μουσικού οργάνου (οι φωνητικές χορδές) αλλάζει μάζα, τρόπο κίνησης και άλλα χαρακτηριστικά που επιδρούν στον τρόπο παραγωγής του ήχου.

2.3. Καταγράφοντας τον ήχο

2.3.1. Απεικονίσεις

- Υπάρχει ένα μεγάλο εύρος απεικονίσεων του ήχου, προσιτές στην καθημερινότητά μας, που μας δίνουν να καταλάβουμε τον ήχο με τη βοήθεια αναπαραστάσεων και στοιχειοθετούν έναν κατά κανόνα άτυπο γραμματισμό στον ήχο.

- Ενδεικτικές λέξεις-φράσεις κλειδιά για αναζητήσεις για σχετικές εικόνες στο διαδίκτυο με ρεαλιστικές **τεχνικές-επιστημονικές** απεικονίσεις: «sound graphics», «sound representation», «sound waves», «3d sound analysis» «oscillator screen», «sound software»

- Ενδεικτικές λέξεις-φράσεις κλειδιά για αναζητήσεις για σχετικές εικόνες στο διαδίκτυο με **επικοινωνιακές-εκπαιδευτικές** απεικονίσεις: «sound symbols», «sound paintings», «sound clip art», «comic sound effects», «sound map activity»

- Ενδεικτικές λέξεις-φράσεις κλειδιά για αναζητήσεις για σχετικές εικόνες στο διαδίκτυο με **επικοινωνιακές-επιμορφωτικές** απεικονίσεις: «sound map», «soundscape», «soundscape map»

2.3.2. Μετρήσεις

- Ο ήχος μπορεί να καταμετρηθεί στα χαρακτηριστικά του με ειδικές συσκευές, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου είναι όλο και πιο προσιτές, ενώ συχνά συναντούνται ως απλά λογισμικά – εφαρμογές για φορητές ψηφιακές συσκευές (ταμπλέτες, «έξυπνα κινητά», φορητοί υπολογιστές κ.λπ.).

- Ενδεικτικές λέξεις-φράσεις κλειδιά για αναζητήσεις για σχετικές εικόνες στο διαδίκτυο με θέμα την **ένταση** του ήχου: «sound level meter», «sound level meter app», «sound level scale graphic».

- Ενδεικτικές λέξεις-φράσεις κλειδιά για αναζητήσεις για σχετικές εικόνες στο διαδίκτυο με θέμα την **χρoιά** του ήχου: «Fourier analysis», «sound analysis».

- Ενδεικτικές λέξεις-φράσεις κλειδιά για αναζητήσεις για σχετικές εικόνες στο διαδίκτυο με θέμα τη **διάρκεια** του ήχου: «sound duration diagram», «attack peak sustain decay», «attack peak sustain release»,

- Ενδεικτικές λέξεις-φράσεις κλειδιά για αναζητήσεις για σχετικές εικόνες στο διαδίκτυο με θέμα το **τονικό ύψος** του ήχου: «pitch instrument», «instrument tuning», «music tuner» «music tuner app», «hearing range», «hearing range of animals».

2.3.3. Περιγραφές

- Ο ήχος έχει καταγραφεί και με λέξεις, περιγραφικά, στην τέχνη, τη μουσική και τη λογοτεχνία, ενώ καθημερινά χρησιμοποιούμε λέξεις και φράσεις για να περιγράψουμε έναν ήχο.
- Μερικά παραδείγματα μπορούμε να εντοπίσουμε:
 - Σε «ονοματοποιητικές» λέξεις (τικ-τακ, μπουμπούνισμα, γαργάρα, γάβγισμα, τιτίβισμα κ.λπ.)
 - Σε «ονοματοποιητικές» – θα μπορούσαμε να τις πούμε – λέξεις των κόμικς (Ντουπ, ζzzzzzz, μπαμ., σλουρπ κ.λπ.)
 - Σε μουσικούς όρους που δίνουν οδηγίες εκτέλεσης στους ερμηνευτές και χρησιμοποιούνται κατά κανόνα με βάση την ιταλική γλώσσα διεθνώς (Dolce, Animato, Con Brio, κ.λπ.).
 - Σε τυπικές περιγραφές, π.χ. αναφορικά κείμενα, ειδήσεις, μαρτυρίες κ.λπ. Όπου γίνεται προσπάθεια περιγραφής των γεγονότων για πρακτικούς λόγους. (Π.χ. «πριν το σεισμό, ακούστηκε ένας σύντομος υπόκωφος θόρυβος», «Οι κάτοικοι άκουσαν έναν διαπεραστικό δυνατό ήχο, μην γνωρίζοντας την προέλευσή του όταν...» κ.λπ.
 - Σε κειμενικές περιγραφές ηχητικών έργων, π.χ. όταν γίνεται κριτική στα Μ.Μ.Ε. (Π.χ. η φωνή αυτή διακρίθηκε για το βάθος και το «μέταλλο» της, ωστόσο κάποιες φορές δε στάθηκε στο ύψος της με ακρίβεια», «Η ορχήστρα, με ήχο λαμπερό, ιδιαίτερα στην ερμηνεία των χάλκινων πνευστών, διακρίθηκε για τους χρωματισμούς που απέδωσε στο έργο» κ.λπ.
 - Σε λογοτεχνικές περιγραφές όπου οι συγγραφείς - ποιητές – δημιουργοί αναφέρονται σε ηχητικά στοιχεία του χώρου και του περιβάλλοντος της αφήγησής τους.

2.3.4. Κινήσεις

- Ο ήχος είναι αποτέλεσμα κίνησης, που σημαίνει πως κάθε κίνηση παράγει ήχο, με την ιδιαιτερότητα ότι οι κινήσεις που γίνονται ακουστές από το ανθρώπινο αυτί δεν είναι ορατές από το ανθρώπινο μάτι λόγω της ταχύτητάς τους · αυτό όμως δε αναιρεί τη βαθιά σύνδεση της κίνησης με τον ήχο, η οποία όντας ορατή από το μάτι, ενέχει ρυθμό και διαγράφεται με τρόπο που θα μπορούσε να θεωρηθεί μια κινούμενη «απεικόνιση» ήχου.
- Μερικά παραδείγματα:
 - **Κάθε χορός** που σχετίζεται ρυθμικά και κινητικά με μια μουσική, όπως οι παραδοσιακοί και λαϊκοί χοροί, οι χορευτικοί αυτοσχεδιασμοί της διασκέδασης και της αναψυχής.
 - **Κάθε χορογραφία** που αποτελεί έκφραση και περιγραφή στοιχείων μέσα από την κίνηση.
 - **Συσκευές που κινούνται** σε συνδυασμό με τη μουσική, όπως παιχνίδια, προγραμματισμένα κινητικά εφέ, περιστρεφόμενα φώτα και άλλες, εικαστικές κυρίως, εγκαταστάσεις.
 - **Φυσικές κινήσεις – ταλαντώσεις σε οθόνη**, από αναλογικές ή ψηφιακές εφαρμογές.
 - Οι που κάνουν υλικά, αντικείμενα και οργανισμοί του περιβάλλοντος, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τον ήχο που παράγουν (Π.χ. κίνηση φύλλων που θροΐζουν, κίνηση εκκρεμούς, τα πόδια ενός οργανισμού που περπατάει κ.λπ.)

2.3.5. Μουσική γραφή

- Οι εγγράμματοι πολιτισμοί, κατέβαλαν προσπάθειες καταγραφής της μουσικής, με διάφορα παραδείγματα και συστήματα γραφής ανά την ιστορία, εκ των οποίων το πλέον διαδεδομένο και σύγχρονο είναι αυτό της Ευρωπαϊκής Μουσικής, με το γνωστό μας «πεντάγραμμο» και τις ευρωπαϊκές νότες · ωστόσο δε θα πρέπει να μας διαφεύγει ότι ιδιαίτερα τον εικοστό αιώνα κι έπειτα, αναζητήθηκαν νέοι τρόποι μουσικής γραφής, «εναλλακτικοί», «μη συμβατικοί», συνδυαστικοί, παραλλαγές κ.λπ. των ήδη γνωστών γραφών.
- Μερικά παραδείγματα:
 - Με το Ευρωπαϊκό Μουσικό σύστημα γραφής και τις γνωστές μας νότες μπορούν να **καταγραφούν κατά προσέγγιση και περιβαλλοντικοί ή άλλοι ήχοι**, που δεν είναι απαραίτητα από μουσικά όργανα.
 - Λέξεις-φράσεις κλειδιά για διαδικτυακή αναζήτηση εικόνων σχετικά με **εναλλακτικές μορφές μουσικής γραφής**: «avant garde music scores», «Xenakis score», «Boulez notations score»,
 - Λέξεις-φράσεις κλειδιά για διαδικτυακή αναζήτηση εικόνων **σχετικά με τα μουσικά συστήματα γραφής**: «historical music notation», «ancient Greek music notation», «byzantine music notation», «Braille music notation», «guitar hero screenshot».

2.4. Ήχος - Κοινωνία – Γραμματισμός

2.4.1. Γενικά

- Ο ήχος αποτελεί μια ζωντανή, άμεση έκφραση κοινωνικών καταστάσεων. Πιο αναλυτικά: Ο ήχος μιας κοινωνίας ή μιας ομάδας, μιας συλλογικότητας γενικότερα την χαρακτηρίζει. Θόρυβος, Οχλαγωγία, Φασαρία, Ηχορρύπανση, αλλά και συντονισμός, συγχρονισμός, ησυχία, ομοβροντία, τραγούδι ομαδικά, είναι ηχητικές μαρτυρίες που χαρακτηρίζουν ομάδες, συλλογικότητες, κοινωνίες. Από αυτό δεν εξαιρούνται οι σχολικές κοινότητες, σε επίπεδο σχολικής τάξης, αλλά και σχολείου.
- Μερικά παραδείγματα:
 - **Στους δημόσιους χώρους.** Το κοινό που χειροκροτεί, μια εξέδρα που συν-τραγουδάει, οι αναγνώστες μιας βιβλιοθήκης, οι παρόντες σε μια νοσηλευτική μονάδα, τα αυτοκίνητα πέριξ της νοσηλευτικής μονάδας που τηρούν ησυχία, μια παρέα που τραγουδά, είναι περιπτώσεις που ο ήχος της ομάδας υποδηλώνει την συνοχή και την ομοψυχία της.
 - **Στη γειτονιά.** Οι κάτοικοι μιας πολυκατοικίας ή μιας γειτονιάς, σέβονται ή παραβιάζουν τους «ηχητικούς χώρους» και χρόνους («ώρες κοινής ησυχίας») των διπλανών τους με την κατάλληλη χρήση των ηχείων, των ηχορρυπαντικών συσκευών (π.χ. ηλ. σκούπα), της φωνής τους, των οχημάτων και των διαφόρων θορύβων, ώστε οι ήχοι της κοινότητας να χαρακτηρίζουν και την αντίστοιχη ποιότητα σχέσεων των μελών της.
 - **Στο σχολείο.** Η πραγματική ησυχία ή ο θόρυβος που παράγουν οι μαθητές/τριες σε σχέση με την απαιτούμενη ησυχία ή το θόρυβο που θα έπρεπε να περιλαμβάνει η συγκεκριμένη στιγμή στο σχολείο, αποτυπώνει τη συνοχή και το βαθμό συνεργασίας, αντίληψης και κατανόησης των μαθητών μεταξύ τους και σε σχέση με τη διαδικασία.

2.4.2. Ειδικά

- Η ηχητική διάσταση των ομάδων, συλλογικοτήτων και κοινωνιών, όπως την περιγράψαμε έχει αποτελέσει αντικείμενο μετρήσεων, καταγραφών και παρατηρήσεων. Από τους κανόνες ηχητικής παρουσίας και συμπεριφοράς – είτε πρόκειται για κανονιστικό πλαίσιο είτε για νομικό πλαίσιο – μέχρι τις δυνατότητες μέτρησης και καταγραφής, έχουμε το αλφαβητάρι των ήχων της κοινωνίας, που μας οδηγεί σε θέματα αγωγής και γραμματισμού.
- Η διαδικασία γραμματισμού που διαδραματίζεται στη σχολική μονάδα είναι πρωτίστως μια διαδικασία που ορίζεται από τον ήχο της. Η ομαδική ακρόαση, ο αλληλοσεβασμός στο συνομιλητή, η σειρά που τηρείται στο διάλογο, οι κανόνες σεβασμού των άλλων ομάδων – τμημάτων, η συνολική δραστηριότητα στη σχολική μονάδα, τα διαλείμματα, τις εκδηλώσεις και τις γιορτές χαρακτηρίζονται πρωτίστως από την ηχητική ευστοχία ή αστοχία τους.
- Η σχέση αυτή βέβαια υπάρχει σε όλες τις διαδικασίες της καθημερινότητας ολόκληρης της κοινωνίας. Κανονισμοί, πινακίδες, επισημάνσεις, παρατηρήσεις, τρόποι συμπεριφοράς, σε σχέση με την ηχητική μας παρουσία ανάμεσα σε άλλα πρόσωπα, δεν είναι παρά το ιδιαίτερο κοινωνικό κομμάτι του ηχητικού γραμματισμού.

Σύνοψη κεφαλαίου 2

- Η σύγχρονη θεωρία του γραμματισμού εστιάζει σε ένα δεύτερο επίπεδο εκπαίδευσης, όπου το παλιότερο «Αλφαβητάρι γραμμάτων» έχει επαυξηθεί σε πολλά «αλφαβητάρια λέξεων», τα οποία ορίζουν συνεκτικά περιβάλλοντα στα οποία ο μαθητής καλείται «να τα καταφέρει».
- Ο Ήχος συγκροτεί ένα τέτοιο περιβάλλον, καθώς υπάρχει ένα «αλφαβητάρι του ήχου», το οποίο όμως δεν είναι ευρέως χρησιμοποιούμενο παρ' όλη την τεράστια σημασία του ήχου στη ζωή μας.
- Ας ακούσουμε λοιπόν κάποιες λέξεις από το «αλφαβητάρι του ήχου», μοιρασμένες σε δύο ομάδες.
- Στην πρώτη ομάδα «*Μετρώντας τον ήχο*» γνωρίζουμε περιγραμματικά τα χαρακτηριστικά:
 - Συχνότητα
 - Ένταση
 - Διάρκεια
 - Χροιά και
- στη δεύτερη ομάδα «*Καταγράφοντας τον ήχο*» γνωρίζουμε περιγραμματικά τις μεθόδους:
 - Απεικόνιση,
 - Μέτρηση,
 - Περιγραφή,
 - Κίνηση,
 - Μουσική γραφή
- Με μια σύνθεση των παραπάνω μπορούμε να κατανοήσουμε τους ήχους γύρω μας ως εκφράσεις της ομάδας, της συλλογικότητας, της κοινότητας, της κοινωνίας. Έχουμε πλέον τη δυνατότητα να μιλούμε για έναν «γραμματισμό στον ήχο εστιασμένο στην κοινωνία». Έτσι θα «ακούσουμε» τις σχέσεις και τα προβλήματά τους κατανοώντας τες καλύτερα και βελτιώνοντάς τες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

Προτάσεις και πρακτικές

- **Στόχος του Κεφαλαίου 3...**
...είναι να δοθούν κάποιες ιδέες για δραστηριότητες, συζήτηση, προβληματισμό, προγραμματισμό, σε σχέση με τον ήχο, ανάλογα τις ανάγκες του/τις εκπαιδευτικού.
- Οι προτάσεις παρουσιάζονται στο πλαίσιο συγκεκριμένων «γραμματισμών», που αφορούν όλους/ες, συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αυριανού ενεργού πολίτη και μπορούν να εφαρμοστούν από κάθε εκπαιδευτικό με κατάλληλη προετοιμασία.

3. 1. Γραμματισμοί σχετικοί με τον ήχο και τη μουσική

- Ο πλέον διαδεδομένος γραμματισμός είναι ο «μουσικός γραμματισμός», για τον οποίο έχουν φτιαχτεί διάφορων τύπων «αλφαβητάρια», υπάρχουν δηλαδή διαφορετικές προσεγγίσεις, με επίκεντρο τη δυτική ευρωπαϊκή μουσική και τη σημειογραφία της.
- Σε κάθε περίπτωση μπορούμε να πούμε ότι «μουσικός γραμματισμός», είναι οι δεξιότητες και ικανότητες που καθιστούν το άτομο ικανό να κτανοοεί και να διαχειρίζεται ένα πολιτισμικό, μουσικό περιβάλλον, είτε ως ακροατής /τρια, είτε ως ερμηνευτής/τρια. **Υπό τον ορισμό αυτό ο μουσικός γραμματισμός δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη γνώση «νοτών», ωστόσο η ύπαρξή τους επηρεάζει την αντίληψή μας για τη μουσική.**
- Κύριο θέμα μας όμως είναι ο «ηχητικός γραμματισμός», ο οποίος βέβαια περιέχει στοιχεία του μουσικού γραμματισμού.
- Στο σημείο που ο ήχος και η μουσική συναντούν σχεδόν κάθε επιστημονικό και διδακτικό αντικείμενο, θεμελιώδεις έννοιες όπως η «ακρόαση», ο «ρυθμός», τα «μουσικά όργανα», η «μορφολογία», η «κοινωνία» (ακροατών ή ερμηνευτών) αποκτούν το δικό τους «αλφαβητάρι», γι' αυτό και θα τις εξετάσουμε ως προς τον **επί μέρους γραμματισμό** τους.
- Θα ομαδοποιήσουμε, δηλαδή, τις προτάσεις μας στις ενότητες (αλφαβητικά):
 - Ακουστικός γραμματισμός
 - Κοινωνικο-ηχητικός γραμματισμός
 - Μορφολογικός γραμματισμός
 - Οργανολογικός γραμματισμός
 - Ρυθμικός γραμματισμός .

- Αυτό δε σημαίνει πως από τον ευρύτερο γραμματισμό στον ήχο και τη μουσική δεν προκύπτουν κι άλλοι γραμματισμοί.
- Το ζήτημα των γραμματισμών συναρτάται με το βαθμό που πολιτισμικά περιβάλλοντα αναπτύσσονται τόσο ώστε να είναι «αναγκαίο» να αναγνωριστούν ως ξεχωριστά πεδία γραμματισμού.
- **Ο πρακτικός έλεγχος για να αντιλαμβανόμαστε την ύπαρξη γραμματισμών είναι να παρατηρούμε σε ποια περιβάλλοντα μπορεί να δημιουργηθεί ένα «αλφαβητάρι».**
- Η φύση του μουσικού γραμματισμού και του ηχητικού γραμματισμού δίνουν πολλές προεκτάσεις, καθώς δημιουργούν πολλά επιστημονικά πεδία.
- **Αυτή η πολυπλοκότητα , σε σχέση με άλλους γραμματισμούς, δε θα πρέπει να μας αποθαρρύνει, αντίθετα θα πρέπει να πασχίζουμε να υπάρχει έρευνα και θεωρία, που θα συμβάλλει άμεσα σε πολλά ζητήματα της καθημερινότητας μέσα και έξω απ' το σχολείο.**

3.2. Για να αναπτυχθεί ο Ακουστικός Γραμματισμός

- Με τον όρο «ακουστικός γραμματισμός», περιγράφουμε το «αλφαβητάρι» της ακρόασης όλων των περιβαλλοντικών ήχων, με την ικανότητα να προσδιορίζουμε τα στοιχεία τους σε έναν νοερό ή πραγματικό «χάρτη». Ο ακουστικός γραμματισμός δε θα πρέπει να θεωρείται δεδομένος, καθώς στην καθημερινότητα δίνουμε την προσοχή μας σε λιγότερους ήχους από αυτούς που πραγματικά ακούγονται στο περιβάλλον μας και επιδρούν πάνω μας.

Ενδεικτικές Προτάσεις και Πρακτικές :

- Γενικά: Ασκούμεστε στην ομαδική σιωπή και το σεβασμό στη διαδικασία της ομαδικής ακρόασης για λίγα δευτερόλεπτα ή λεπτά, αντιμετωπίζοντας τις πολιτισμικές αντιστάσεις μας που οδηγούν σε παρεμπόδιση της διαδικασίας, αστεϊσμούς, κ.λπ. Η ομαδική σιωπή, δηλώνει ομαδικότητα. Δραστηριότητες με την Ομάδα:
 - Κατανοώντας το «τοπίο των ήχων». Σιωπήστε και ακούστε για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (π.χ. 1,2,...,5 ') τους περιβαλλοντικούς ήχους. Επινοήστε έναν τρόπο αποτύπωσής τους στο χαρτί. Θα μπορούσατε να φτιάξετε μια «παρτιτούρα», ή μια «ηχο-γράφιση» του ηχητικού τοπίου που σας περιβάλλει;
 - Περιγράψτε ηχητικά τοπία που σας αρέσουν ή όχι. Οι προτιμήσεις σας είναι αισθητικής φύσεως; Σχετίζονται με το «τραγούδι του περιβάλλοντός σας» όπως το αντιλαμβάνεστε εσείς; Μπορείτε να προσδιορίσετε «τραγούδια», «μουσικές», «νότες», «συναυλίες» στο ηχητικό σας περιβάλλον;
 - Οι ήχοι ως μουσική. Τι θα μπορούσε να σημαίνει: «Το τραγούδι της πόλης»; Η «συμφωνία της βροχής»; Μια «συναυλία του δάσους»; Η «συναυλία των αυτοκινήτων»; Προτείνετε κάτι ανάλογο!

- **Αναζητήστε την «απόλυτη» σιωπή:** εκμηδενίστε κάθε ήχο που εκπέμπεται από εσάς ώστε να εστιάσετε στους περιβαλλοντικούς ήχους.
- **Υπάρχουν ήχοι που δεν ακούγατε πριν;** Έφταναν στο αυτί σας, αλλά δεν τους εντοπίζατε; Δεν έφταναν γιατί χάνονταν από κάποια ενδιάμεση δυνατότερη ηχητική πηγή; Σιγά – σιγά αποκτούμε συναίσθηση της πραγματικότητας των ήχων του περιβάλλοντος.
- **Ακούστε τους ήχους του σώματός σας.** Αναζητήστε χρόνο και τόπο όπου δεν υπάρχουν (όσο γίνεται) περιβαλλοντικοί ήχοι. Τώρα μπορείτε να αντιληφθείτε τους εσωτερικούς ήχους του σώματός σας; Το σώμα ηχεί σε ένα απειροελάχιστο επίπεδο έντασης (κλείστε τα αυτιά σας «στεγανά» με τα δάχτυλα στους πόρους για να αντιληφθείτε το ηχούν σώμα σας. Ζητήστε από κάποιον να κάνει μικροήχους κτυπώντας ελαφρά στο δέρμα σας σε διάφορες αποστάσεις από το αυτί. Τι άλλους «ενδωσωματικούς» ήχους ακούτε;

3.3. Για να αναπτυχθεί ο Οργανολογικός Γραμματισμός

- Με τον όρο «οργανολογικός γραμματισμός», περιγράφουμε το «αλφαβητάρι» της κατασκευής και του παιξίματος μουσικών οργάνων, σωματικών κρουστών και ηχητικών αντικειμένων, το οποίο μας δίνει την ικανότητα να ελέγχουμε τους ήχους προκειμένου να εκφραστούμε μουσικά. **Ο Οργανολογικός Γραμματισμός δε θα πρέπει να θεωρείται δεδομένος ακόμη κι αν μαθαίνουμε να παίζουμε κάποιο μουσικό όργανο, γιατί συνίσταται από γνώσεις για τη λειτουργία του, που είναι κάτι διαφορετικό και μας οδηγεί στην προσέγγιση των μουσικών οργάνων/αντικειμένων γενικότερα και όχι μόνο ενός.**

Ενδεικτικές Προτάσεις και Πρακτικές I:

- **Συλλέξτε αντικείμενα από διαφορετικά υλικά.** Γυάλινα, Μεταλλικά, ξύλινα, χάρτινα, υφασμάτινα, πλαστικά διαφόρων τύπων, πέτρινα κ.λπ. Δοκιμάστε να παράγετε ήχο με διάφορους τρόπους και σε διαφορετικά σημεία. Κρατήστε τα με διαφορετικό τρόπο και βάλτε τα πάνω σε ελαφριά υλικά, «μονωτές» (π.χ. σφουγγάρι, ύφασμα) για να τα στηρίξετε χωρίς να χρειάζεται να τα κρατάτε.
- **Δοκιμάστε να κατηγοριοποιήσετε τους ήχους.** Τα υλικά μπορούν να είναι και «κριτήριο» κατηγοριοποίησης; Ο τρόπος παραγωγής ήχου; Το σημείο (κοιλότητες, συμπαγή μέρη, «κούφια» μέρη, κ.λπ.) που παράγεται ο ήχος; Τι άλλες κατηγορίες θα μπορούσατε να κάνετε; (ανάλογα την ένταση, τη χροιά, τη διάρκεια, τον τόνο κ.λπ.)

Συσχετίστε ηχητικά και υλικά χαρακτηριστικά. Πως επηρεάζουν το ήχο τα χαρακτηριστικά των υλικών, όπως το μέγεθος, η μάζα, η πυκνότητα, η ελαστικότητα ή η ακαμψία, η ομοιογένεια;

- **Οι ήχοι στην... πράξη.** Ποιους από τους ήχους που δημιουργήσατε παράγουν τα αντικείμενα στην καθημερινότητα; Τα σερβίτσια όταν τρώμε ή όταν τα πλένουμε; Τα αντικείμενα που συγυρίζουμε; Τα εργαλεία όταν μαστορεύουμε;

3.4. Για να αναπτυχθεί ο Ρυθμικός Γραμματισμός

- Με τον όρο «ρυθμικός γραμματισμός», περιγράφουμε το «αλφαβητάρι» του ρυθμού ως φαινόμενο τόσο μουσικό, όσο και γενικό - δεδομένου ότι ο ρυθμός αναφέρεται στην καθημερινότητα, στην Επιστήμη και στην Τέχνη με πολλούς τρόπους - ώστε να έχουμε την ικανότητα να αναλύουμε, να κατανοούμε, να συσχετίζουμε αλλά και να εκφραζόμαστε και να δημιουργούμε με το ρυθμό. Ο Ρυθμικός Γραμματισμός δε θα πρέπει να θεωρείται δεδομένος ακόμη κι αν μαθαίνουμε τους «ρυθμούς» μιας τέχνης, γιατί ως φαινόμενο, ξεπερνάει την τέχνη αυτή και αποτελεί φαινόμενο υπαρκτό σε πολλές εκφάνσεις της ζωής και της τέχνης.

Ενδεικτικές Προτάσεις και Πρακτικές:

- **Εντοπίστε χρήσεις και μορφές της έννοια του «ρυθμού».** Που υπάρχει ρυθμός στη γλώσσα, την αρχιτεκτονική, τα εικαστικά, τη ζωγραφική, τη φωτογραφία, τα πράγματα γύρω μας; Μπορείτε να μετατρέψετε σε ήχο τους ρυθμούς αυτούς επινοώντας και δημιουργώντας δικές σας προτάσεις;
- **Μελετήστε σφαιρικά απλούς μουσικούς ρυθμούς που γνωρίζετε.** Πως συνδέονται οι ρυθμοί αυτοί με τη ζωή, το ανθρώπινο σώμα, τους αριθμούς, άλλους ρυθμούς και μετρήσιμα μέρη της καθημερινότητας;
- **Παρατηρήστε του «ρυθμούς» της ζωής και του χρόνου.** Τι επιδράσεις έχουν στους ανθρώπους; Πόσο αντιληπτοί γίνονται; Γιατί; Θα μπορούσαν να αποτελούν ένα «τραγούδι», μια «σύνθεση»; Θα μπορούσαμε να είμαστε οι δημιουργοί και οι εκτελεστές των «μουσικών» αυτών δημιουργιών; Δημιουργήστε κάτι σχετικό επί χάρτου, π.χ. το δικό σας «έργο» διάρκειας εβδομάδων ή και μηνών.

3.5. Για να αναπτυχθεί ο Μορφολογικός Γραμματισμός

- Με τον όρο «μορφολογικός γραμματισμός», περιγράφουμε το «αλφαβητάρι» των μουσικών και ηχητικών μορφών, από τις απλές μελωδίες και τα ρυθμικά σχήματα, μέχρι τα μέρη που συνθέτουν ένα τραγούδι, μια δημιουργία. Η μορφολογική προσέγγιση της μουσικής και του ήχου δε διαφέρει από τη μορφολογική προσέγγιση κάθε τέχνης και κάθε επιστήμης στο αντικείμενό τους. Ο Μορφολογικός Γραμματισμός δε θα πρέπει να θεωρείται δεδομένος ακόμη κι αν μαθαίνουμε να παίζουμε μουσική, καθώς αποτελεί την ιδιαίτερη επίγνωση ότι τα έργα έχουν δομή, μορφή, την οποία πρέπει να κατανοήσουμε για να τη διαχειριστούμε.

Ενδεικτικές Προτάσεις και Πρακτικές:

- **Εντοπίστε μορφές στα ακούσματα της καθημερινότητας.** Τα τραγούδια που λέμε καθημερινά τι δομή έχουν; Στροφές, επωδοί, επαναλήψεις, μελωδίες που επαναλαμβάνονται, σειρές που ακολουθούνται, εναλλαγές στην ταχύτητα και την ένταση είναι στοιχεία μορφής της μουσικής που χρησιμοποιούμε.
- **Παρατηρήστε σχέσης ηχητικών μορφών με άλλες μορφές της καθημερινότητας.** Πως θα ήταν ένα τραγούδι αν ήταν... κτίριο; Αντίστροφα, πως θα ακουγόταν αν ήταν μουσική ένα κτίριο; Μια μονοκατοικία; Μια πολυκατοικία; Τι μορφή έχουν τα κείμενα, τα ποιήματα, τα θεατρικά, τα εικαστικά έργα που συναντάτε στην καθημερινότητά σας;
- **Παρατηρήστε την μορφή της καθημερινότητά σας.** Τι «μορφή» έχει η μέρα, η εβδομάδα, ο μήνας σας; Αν η ζωή ήταν ένα μακρύ τραγούδι, μιας μέρας, μιας εβδομάδας, ενός μήνα, ποια μορφή θα είχε; Πως θα αλλάζατε αυτή τη μορφή;

3.6. Για να αναπτυχθεί ο Κοινωνικο-ηχητικός Γραμματισμός

- Με τον όρο «κοινωνικο-ηχητικός γραμματισμός», περιγράφουμε το «αλφαβητάρι» του ήχου που παράγουν και ακούν οι ομάδες, οι κοινότητες, οι κοινωνίες γενικότερα σε διάφορες στιγμές της καθημερινότητάς τους αλλά και συνολικά.
- Ο «κοινωνικο-ηχητικός γραμματισμός», αν και περιλαμβάνει ένα πλήθος πραγματικές καταστάσεις, όπως το ηχητικό περιβάλλον των οικιών, των χώρων εργασίας και των δημόσιων χώρων, τις ώρες και τους χρόνους δημόσιας κοινής ησυχίας, όχλησης, θορύβου, ή μουσικής ακρόασης, τα ηχητικά, μουσικά και οπτικοακουστικά θεάματα, τις συνθήκες ομιλίας, συνομιλίας, επικοινωνίας και συνύπαρξης – συγκέντρωσης προσώπων, τις ομαδικές δραστηριότητες κάθε μορφής, καθώς και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και άλλα πολλά σχετικά ζητήματα, κατά κανόνα δεν γίνεται αντιληπτός ως ένα «Αλφαβητάρι», που διευκολύνει και βελτιώνει ποιοτικά την καθημερινότητά μας.

- **Με ποιο τρόπο μπορεί να επηρεαστεί αρνητικά και θετικά η συνοχή της κάθε ομάδας**, λόγω των ήχων που εκπέμπει ένα ή περισσότερα μέλη της: Κάτοικοι πολυκατοικίας, Επιβάτες μέσου μαζικής μεταφοράς, Περιπατητές πάρκου, Οδηγοί σε ένα δρόμο; Συζητήστε και προτείνετε ιδέες, που θα οδηγήσουν σε αρμονικότερη ύπαρξη της κάθε ομάδας.
- **Εντοπίστε μια περιοχή με ποιοτικό ηχητικό περιβάλλον** για τους κατοίκους της. Εξηγήστε γιατί είναι ποιοτικό, κατά πόσο αυτό ισχύει όλο το χρόνο. Δημιουργήστε ενδεικτικό ηχητικό χάρτη. Τι ρόλο παίζουν οι ήχοι των οχημάτων στη γη, στη θάλασσα και στον αέρα; Οι περιβαλλοντικοί ήχοι της φύσης; Οι ανθρωπογενείς ήχοι; Ποιοι ήχοι είναι τυχαίοι, περιστασιακοί, ποιοι μόνιμοι;
- **Εντοπίστε** τους τρόπους που η καθημερινή μας συναναστροφή με τους γύρω μας επηρεάζεται από **τις ηχητικές μας συνήθειες** και δώστε μερικά παραδείγματα (τρόπος ομιλίας, χρήση τηλεφώνου, συζήτηση σε κλειστούς χώρους, ομιλία, γέλιο, σωματικοί ήχοι όπως βήχας κ.λπ.). Πως μπορεί να έχει σχέση η συμπεριφορά μας ως προς τους ήχους μας με τη γενικότερη συμπεριφορά και το χαρακτήρα μας; Τί θα προτείνατε για τη βελτίωση της σχέσης μας με τους άλλους σε σχέση με την ηχητική μας παρουσία;

- **Παιχνίδια με τους «ζωτικούς χώρους»**
- Ο «ζωτικός χώρος» είναι ο χώρος γύρω μας που κάθε φορά δεν θέλουμε να επηρεάζεται από το «ζωτικό χώρο» του διπλανού μας, προκειμένου να είμαστε ελεύθεροι και αυτόνομοι να συμμετέχουμε στην εκάστοτε ομάδα.
Παραδείγματα:
 - - Στο σπίτι μας, ο ζωτικός μας χώρος συμπίπτει με το χώρο του σπιτιού. Αν ένας εξωτερικός ήχος ακούγεται στον χώρο του σπιτιού μας, παρεμβαίνει στο ζωτικό μας χώρο.
 - - Στο σχολείο μας ο ζωτικός μας χώρος περιορίζεται γύρω μας, καθώς αμέσως δίπλα μας υπάρχουν συμμαθητές/τριες που περιβάλλονται από τους δικούς τους ζωτικούς χώρους.
 - - Παρατηρήστε πως όσο περισσότερο είναι το πλήθος, η «πυκνότητα» των ανθρώπων σε ένα χώρο, τόσο ο «ζωτικός χώρος» του κάθε ανθρώπου περιορίζεται. Ωστόσο, πάντα υπάρχει ένα όριο «ζωτικού χώρου», που πρέπει να αντιλαμβανόμαστε και να μην διαπερνάμε.
- **Ζωγραφίστε «ζωτικούς χώρους».** Σχεδιάστε ένα χώρο με πολλά άτομα, π.χ. μια πλατεία, ένα λεωφορείο, μια πολυκατοικία, ένα δρόμο, μία... έρημο! Έπειτα με αχνούς κύκλους δείξτε ποιοι είναι οι ζωτικοί χώροι των ατόμων. Πως θα μπορούσαν να παραβιαστούν οι χώροι αυτοί;
- **Ερμηνεύστε τα πράγματα με τους «ζωτικούς χώρους».** Παρατηρήστε την καθημερινότητά σας και εντοπίστε περιπτώσεις που οι «ζωτικοί χώροι» γίνονται αποδεκτοί, ή που δεν γίνονται. Τί συμβαίνει στις περιπτώσεις αυτές; Τι επίδραση υπάρχει στην ποιότητα ζωής μας, στην απόδοσή μας στις ανάγκες της καθημερινότητας; Τι θα προτεινάτε για βελτίωση της κατάστασης;

Σύνοψη κεφαλαίου 3

● Αφού έχουμε μελετήσει διάφορα στοιχεία που συνθέτουν τον «γραμματισμό στον ήχο» (κεφάλαιο 2) στο κεφάλαιο 3 παρουσιάζονται κάποιες ιδέες για δράσεις και συζήτηση οργανωμένες στο πλαίσιο τεσσάρων γραμματισμών του ήχου:

● **Ακουστικός γραμματισμός:** δραστηριότητες για θέματα ευαισθητοποίησης στην ακρόαση του περιβάλλοντος, στην προσοχή σε ήχους που καθημερινά δεν προσέχουμε αλλά υπάρχουν.

● **Κοινωνικο-ηχητικός γραμματισμός:** δραστηριότητες για θέματα συνύπαρξής μας με άλλους ανθρώπους σε διάφορες κλίμακες, από την παρέα και τη γειτονιά ως την πόλη και τη χώρα. Η ευαισθητοποίηση σε θέματα «κοινωνικού ηχητικού γραμματισμού», συνεισφέρει στις ανθρώπινες σχέσεις και την ποιότητα της κοινωνικής μας συνύπαρξης, με πολλές εφαρμογές και στην τάξη.

● **Μορφολογικός γραμματισμός:** δραστηριότητες για θέματα μορφής, μορφολογίας, σχήματος και φόρμας, διαθεματικά, διεπιστημονικά και «διατεχνικά.» Ο γραμματισμός αυτός συμβάλλει στην ωρίμανση του καλλιτεχνικού μας αισθητηρίου και στην πρόσληψη των πολιτισμικών έργων γενικότερα.

● **Οργανολογικός γραμματισμός:** δραστηριότητες για θέματα εξοικείωσής μας με τα υλικά, το περιβάλλον και τις ηχητικές – μουσικές τους ιδιότητες και δυνατότητες.

● Από τις τέσσερις αυτές μορφές, ο Κοινωνικο-ηχητικός γραμματισμός είναι αυτός που θα αναπτύξουμε στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας, καθώς έχει πολλά να προσφέρει συμπληρωματικά με τον γενικότερο μουσικό και ηχητικό γραμματισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.

Αντί συμπερασμάτων: ο Κύριος Ήχος και η Κυρία Μουσική

- **Στόχος του Κεφαλαίου 4...**
...είναι να δοθούν κάποια συμπληρωματικά στοιχεία για τα προηγούμενα κεφάλαια, που απορρέουν από αυτά, αλλά ωφελεί να διατυπωθούν με έναν συμπερασματικό τρόπο.
- Ο «κύριος Ήχος» και η «κυρία Μουσική», είναι οι νέες παρουσίες που θα κληθούν να γνωρίσουν οι μαθητικές ομάδες και να εμπνευστούν, να γίνουν ομάδες με κρίση, δημιουργικότητα και πρωτίστως...
ομαδικότητα!

4.1. Γενικά στοιχεία

4.1.1. Ήχος και Εκπαίδευση

- Αναφερθήκαμε στους τρόπους μέτρησης του ήχου, παρ' όλο που ο ήχος είναι από τα λίγα φυσικά φαινόμενα που δεν φαίνεται γι' αυτό και **κατά κανόνα τον αγνοούμε**.
- Παρ' όλα αυτά, ο ήχος είναι ένα από τα «ισχυρότερα» εργαλεία της εφαρμοσμένης επιστήμης, ιδιαίτερα όταν είναι υπέρηχος ή υπόηχος, δηλαδή ο **ήχος είναι ακόμη πιο χρήσιμος όταν δεν γίνεται καν ακουστός από το ανθρώπινο αυτί**.
- Τα παραδείγματα πολλά: υπέρηχοι, διαγνωστικοί, λιθοτριψίας, οδοντικού καθαρισμού, εγχειρήσεων, ανιχνεύσεων βυθών και εδαφών, μηχανικές και ιατρικές εκτιμήσεις κ.λπ. Και όλα μας δηλώνουν ότι **ο ήχος μας δηλώνει πάντα την αλήθεια, επιφανειακή ή βαθύτερη**.
- Ο Ήχος είναι μια μορφή ενέργειας μετρήσιμη, με το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ότι δεν αποθηκεύεται. Υπάρχει μόνο τη στιγμή που ακούγεται και μετά μένει μόνο ως ανάμνηση ή ως αποτύπωμα, αν επέδρασε με κάποιο τρόπο στην ύλη. Ο **ήχος εκφράζει το «εδώ και τώρα»**.
- Συνεπώς υπάρχει μια **βαθύτερη υπόσταση του ήχου στον πολιτισμό μας**, πέρα από αυτόν που μετριέται και καταγράφεται, που θα πρέπει να αποτελεί μέρος του «γραμματισμού στον ήχο».
- Αυτή η βαθύτερη υπόσταση και η αξία του ήχου στη ζωή μας μπορεί να εισαχθεί στην Εκπαίδευση κατ' αρχάς αλλά και στη ζωή των ενεργών πολιτών του αύριο στη συνέχεια, ενισχύοντας την **κριτική και δημιουργική τους ικανότητα**.

4.1.2. Μουσική και Εκπαίδευση

- Το βάθος με το οποίο μπορεί να εισαχθεί ο ήχος στη Εκπαίδευση, με δραστηριότητες και προγράμματα, μπορεί να αξιοποιηθεί ειδικότερα στη Μουσική. Η Μουσική, ως πρώτη έκφραση του ανθρώπου ως πολιτικό όν, ως πρώτη έκφραση της υγείας ενός πολιτισμού και μιας κοινωνίας, αποδεικνύεται από τα πιο **σημαντικά εκπαιδευτικά μέσα μιας κοινωνίας**.
- Η Μουσική εκτός από μορφή τέχνης, είναι **μορφή κοινωνικής οργάνωσης**, όπως θα μας καταδείκνυε και μια Ορχήστρα. Στο ορχηστρικό, ομαδικό παίξιμο, βρίσκουμε όλους εκείνους τους όρους άριστης συνεργασίας μιας ομάδας. Εκεί το παιχνίδι των «ζωτικών χώρων», αλλά και όλοι οι γραμματισμοί, χρειάζεται να είναι επιτυχείς και κοινό κτήμα, ώστε να επιτευχθεί ένας συλλογικός σκοπός.
- Πολλά και **αναγκαία στοιχεία του ανθρώπινου πολιτισμού** βρίσκονται στη Μουσική πράξη: ο αυτοέλεγχος για το επιθυμητό ηχητικό αποτέλεσμα, ο «διάλογος» μεταξύ των φωνών, προκειμένου να συνυπάρξουν αρμονικά, η συλλογική οργάνωση και η συνεργασία είναι μερικά από αυτά.
- Και η μουσική, όπως και ο ήχος είναι **άμεσα συναρτημένη με το βίωμα και τη ζωή**. Υπάρχει όταν ακούγεται και δίνει ενέργεια με όποιον τρόπο κι αν παράγεται ή αναπαράγεται σε όποιον/α την ακούει. Γι' αυτό και η ποιότητά της έχει σημασία.
- Η Εκπαίδευση, όπως και στην περίπτωση του ήχου γενικότερα είναι ο χώρος όπου η έκφραση όλων αυτών των αξιών και των δυνατοτήτων **ζητούμενα προτεραιότητας**.

4.3. Γνωρίζοντας τον Κύριο Ήχο

- Η εφαρμογή των όσων αναφέρονται εδώ στην τάξη απαιτεί μια **μεταφορά του Επιμορφωτικού Υλικού σε Εκπαιδευτικό Υλικό**.
- Ο «κύριος Ήχος», αποτελεί την «προσωπικότητα», όπου αν περιστραφούμε γύρω της θα κατακτήσουμε τις επιθυμητές δραστηριότητες μιας Εκπαίδευσης που εστιάζει στον ήχο. Αποτελεί μια **ενδεικτική πρόταση** για τη μεταφορά αυτή.
- Στα δέκα χαρακτηριστικά του (δεκάλογος) συμπυκνώνονται κάποιες **βασικές αρχές** του, που διέπουν όλα όσα προείπαμε.
- Μπορεί λοιπόν να αποτελέσει μια «χάρτα του ήχου», **κάθε φορά που θα καλούμαστε να κατανοήσουμε** κάτι καινούργιο γι' αυτόν.

Ο Δεκάλογος του Κυρίου Ήχου!

Ο κ. Ήχος είναι η πρώτη μας συντροφιά, πριν καν γεννηθούμε! Ας δούμε τα χαρακτηριστικά του:

Αγαπάει την αλήθεια. Την αγαπάει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο. Τη δηλώνει πάντα χωρίς δισταγμό για ό,τι τον ρωτάμε!

Βιώνεται και χωρίς... αυτιά! Μας αγγίζει με χίλιους δυο τρόπους ακόμη κι αν δεν μπορούμε να ακούσουμε με τα αυτιά!

Γεννιέται ασυγκράτητος! Μόνο το απόλυτο κενό μπορεί να τον σταματάει, αλλά κι αυτό, δεν υπάρχει πουθενά στη γη!

Δεν συγχωρεί, αλλά... ξεχνάει! Ό,τι κάνουμε λάθος, το... βγάζει στη φόρα χωρίς να μας το συγχωρεί. Μετά όμως το έχει ξεχάσει και αν το ξεχάσουμε κι εμείς, το λάθος χάνεται για πάντα...

Είναι άφαντος! Πρέπει να έχουμε προσοχή για να τον καταλάβουμε. Θέλει προσπάθεια και περισσότερη εκπαίδευση.

Ζει στο παρόν! Τον συναντάτε «εδώ και τώρα», μέσα στις εξελίξεις, να «ζει κάθε στιγμή της ζωής του», χωρίς να νοιάζεται για το παρελθόν, αλλά διαμορφώνοντας το μέλλον.

Ηγείται στις... ομάδες. Όσο πιο δεμένη και καλή είναι μια παρέα, σαν ομάδα, τόσο πιο αρμονικός, όμορφος είναι. Αν δεν υπάρχει συνεργασία όλα φαλτσάρουν και οι ομάδες... διαλύονται!

Θυμίζει ότι υπάρχει ζωή. Δηλαδή: «ήχος = ζωή». Γιατί; Επειδή «ζωή = κίνηση», και «κίνηση = ήχος». Ας το ξανακούσουμε:

Ίσον... κίνηση! Ναι! «Ήχος = κίνηση». Οπουδήποτε κινείται κάτι ο ήχος του ακούγεται αρκεί να έχουμε κατάλληλα... αυτιά!

Κατά βάθος είναι... πανίσχυρος! Μέχρι που με τον ήχο σπάμε... πέτρες και γκρεμίζουμε βουνά! Χρειάζεται υπευθυνότητα και προσοχή στις χρήσεις του, ακόμη και σε χαμηλές... εντάσεις!

4.4. Γνωρίζοντας την Κυρία Μουσική

- Η παρουσία της «Κυρίας Μουσικής», ως μια ήδη γνώριμη παρουσία συμβάλει στην κατανόηση του «Κυρίου Ήχου». Ο οποίος αν και τεχνικά προηγείται, αφού είναι το συστατικό της, διδακτικά έπεται.
- Στον «δεκάλογο» της κυρίας Μουσικής, καταγράφονται δέκα έννοιες που ενώ συναρτούνται άμεσα με αυτή, δεν διδάσκονται επαρκώς ή αγνοούνται.
- Παρόλα αυτά, συνδέονται με τους πραγματικούς παράγοντες που γεννούν τη μουσική, που είναι παράγοντες οργάνωσης της προσωπικής και συλλογικής ζωής.
- Τελειώνοντας έτσι, την παρούσα εργασία, δίνεται μια αρχή για δράσεις στην τάξη, και θα υπάρξει και η σχετική συνέχεια σε υποστήριξη, καθώς μόλις ολοκληρώθηκε η πρώτη, πιλοτική και ερευνητική έκδοση του υλικού που διαβάσατε.

Ο Δεκάλογος της Κυρίας Μουσικής!

Η κ. Μουσική μας συντροφεύει σε όλη μας τη ζωή! Ας ακούσουμε μερικές λέξεις που σημαίνει:

Αυτοσυγκράτηση. Το παίξιμο της μουσικής χρειάζεται διαρκή έλεγχο των κινήσεων και των συναισθημάτων μας, δηλαδή... αυτοέλεγχο!

Βίωμα. Το άκουσμα της μουσικής είναι μια πραγματικότητα, όπως κι αν συμβαίνει. Είναι κάτι που το ζούμε με όλο το σώμα.

Γραμματισμός. Οποιαδήποτε μορφή μουσικής έχει στοιχεία με τα οποία μπορούμε να φτιάξουμε ένα... αλφαβητάρι της μουσικής! Κι όπου τα πράγματα έχουν το αλφαβητάρι τους, έχουν και το γραμματισμό τους...

Διάλογος. Πολλά μουσικά όργανα μαζί είναι σαν άνθρωποι σε διάλογο. Όλοι/ες μιλάνε για την ίδια ιδέα, αλλά χωρίς... λέξεις!

Επίδραση. Καμία μουσική δεν μας αφήνει ανεπηρέαστους/ες. Μας «φτιάχνει» ή μας «χαλαάει» τα συναισθήματα και όχι μόνο...

Ζωή! Όπου μουσική εκεί και ζωή. Μόνο ένας ζωντανός οργανισμός μπορεί να νιώσει τους ήχους ως μουσική.

Κοινότητα. Άνθρωποι που ακούν την ίδια μουσική, με κάποιον τρόπο γίνονται μια κοινότητα... μουσική! Πράγματα τους ενώνουν...

Μέθοδος. Είτε παίζουμε, είτε ακούμε μουσική, συμμετέχουμε σε μια συστηματική κατάσταση, που τα πράγματα γίνονται με έναν τρόπο!

Οργάνωση. Λέγεται ότι «μουσική είναι οι οργανωμένοι ήχοι». Κάθε τι που έχει σχέση με τη μουσική έχει κάποια οργάνωση. Όπου υπάρχει οργάνωση υπάρχει, λέμε, μια «καλοκουρδισμένη ορχήστρα»!

Συνεργασία. Μουσική ακρόαση, ή εκτέλεση σημαίνει κοινή προσπάθεια, κατανόηση και... αλληλοσυμπλήρωση, με άλλα λόγια συνεργατικότητα, ομαδικότητα, κοινότητα!

ΣΕΙΡΑ: ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Σχολικές Δραστηριότητες
Εργαστήριο Βιωματικής Εκπαίδευσης
Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας

Προγράμματα, Εκπαίδευση & Κοινωνία

Σύγχρονα ζητήματα προγραμμάτων
Σχολικών Δραστηριοτήτων

Έκδοση Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας
ΚΑΛΑΜΑΤΑ
2016

Σχολικές Δραστηριότητες
Εργαστήριο Βιωματικής Εκπαίδευσης
Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας

Εκπαιδευόμενα Κοινωνία & Εκπαίδευση

Το σχολείο και η κοινωνία
στις σχολικές δραστηριότητες

Έκδοση Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας
ΚΑΛΑΜΑΤΑ
2017

Σχολικές Δραστηριότητες
Εργαστήριο Βιωματικής Εκπαίδευσης
Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας

Σωματικά Κρουστά & Εκπαίδευση

Θεωρία και πράξη
για το σχολικό body percussion

Έκδοση Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας
ΚΑΛΑΜΑΤΑ
2017

Σχολικές Δραστηριότητες
Εργαστήριο Βιωματικής Εκπαίδευσης
Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας

Έντυπο Βιβλίο & Εκπαίδευση

Για μια διδακτική του βιβλίου
σε έναν ψηφιακό πολιτισμό

Έκδοση Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Μεσσηνίας
ΚΑΛΑΜΑΤΑ
2017

Μπορεί ο ήχος να αποτελέσει εργαλείο που ενδυναμώνει την εκπαιδευτική διαδικασία;

Πως μπορεί να γίνει ο ήχος εκπαιδευτικό μέσο για κάθε εκπαιδευτικό;

Μπορεί μια Εκπαίδευση που επικεντρώνεται στον ήχο και τον «κόσμο» του να αμβλύνει τα πρωτάκουστα προβλήματα του σύγχρονου σχολείου;

Το ερευνούμε με το πρόγραμμα βιωματικής «Εκπαίδευσης που εστιάζει στον ήχο».

Θα μπορούσαμε να κάνουμε λόγο για μια «ηχοπαιδαγωγική»;

Για μια «ηχοκεντρική εκπαίδευση»;

Αφήνουμε τις ονομασίες για την περίπτωση που θα χρειαστεί να χρησιμοποιήσουμε κάποιους κοινά κατανοητούς όρους.

Για την ώρα βρισκόμαστε σε μια πορεία βιωματικής διερεύνησης στην τάξη με τους/τις μαθητές/τριες και τους/τις εκπαιδευτικούς τους...

Σε συνέχεια, λοιπόν, μιας σειράς βιωματικών επιμορφώσεων για μια «Εκπαίδευση που εστιάζει στον ήχο» και στο πλαίσιο του Εθνικού Επιστημονικού Δικτύου Εκπαίδευσης «Ήχος: Περιβάλλον, Άνθρωπος, Πολιτισμός», δομήθηκε μια διαδικτυακή εκπαίδευση για κάθε ενδιαφερόμενο/η (<http://sound.sch.gr>) .

Στον υπολογιστή σας και στα χέρια σας κρατάτε το επιμορφωτικό υλικό του πρώτου μέρους της επιμόρφωσης, που είναι εισαγωγικό.

Ακολουθεί το δεύτερο μέρος με την «επιμόρφωση εξειδίκευσης», και το σχετικό επιμορφωτικό υλικό, διαθέσιμο κι αυτό διαδικτυακά.

ISBN: 978-960-88469-8-2